

A közérdekű munka büntetés kiszabásának és végrehajtásának gyakorlati kérdései

I. Előszó

A laikus és a szakmai közvélemény egy része számára még mindig a szabadságvesztés és a pénzbüntetés jelenti a klasszikus büntetést, hiszen az előbbi a szabadságától, míg az utóbbi a tulajdonától fosztja meg szimbolikusan, megtorlás gyanánt az elítéltet. Ezen hagyományos szankciók végrehajtása mindazonáltal jelentősen megterheli a költségvetést, a pénzbüntetés végrehajtásának sikeressége továbbá nagyban függ az elítélt fizetési képességétől és hajlandóságától.² Ezt észelve, az utóbbi 30-40 évben változás tapasztalható az európai büntetés-kiszabási gyakorlatban, azaz a klasszikusan szabadságvesztésre és pénzbüntetésre épülő szankciórendszer átalakulóban van, az fokozatosan kiegészül és bővül a közösségi joghátrányok legváltozatosabb formáival, így többek között a munkaelemet tartalmazó szankciókkal.³ Előre bocsátva megjegyezhető, hogy az irányadó büntetési nem meghatározásakor ma már szinte automatikus alternatívaként merül fel a közérdekű munka kiszabása, amely végrehajtásának eredményessége több tényező együttes fennállásán, így többek között a megfelelő elkövetői kör kiválasztásán és a büntetés végrehajtásában közreműködő szervek hatékonyságán múlik.

A közérdekű munka kiszabása osztársadalmi szinten számos előnnyel jár, azonban kedvező hatásai csak akkor érvényesülhetnek, ha végrehajtása ténylegesen megtörténik, melynek előfeltétele az elítélt aktív közreműködése. Az utóbbi évek számadatai érzékletesen szemléltetik, hogy az ezredfordulóhoz képest négy és félszeresére nőtt a közérdekű munkát kiszabó ítéletek gyakorisága, holott ténylegesen csak ezek alig több mint felét hajtják végre. A probléma részben abból adódik, hogy sok esetben a pártfogó felügyelők személyes kapcsolatrendszerén és meggyőző készségén múlik, hogy találnak-e egyáltalán megfelelő munkavégzési helyet,⁴ másrészt az elítéltek jelentős hányada törekszik arra, hogy a végrehajtás alól valamilyen módon kivonja magát. Jelen tanulmány ezen végrehajtást kizáró okok számbavételét és elhárításuk lehetséges eszközeinek bemutatását tűzte ki célul, felvázolva a fejlődés lehetséges irányait.

II. A közérdekű munka főbb karakterjegyei

A büntetés kiszabását lehetővé tevő nyugat-európai államokban (pl. Anglia és Wales, Franciaország, Hollandia) a közérdekű munkát, mint büntetési nemet a szabadságvesztésre ítélet elkerülésének vagy a pénzbüntetés helyettesének alternatív eszköze iránti igény hívta életre. A szankció elsődleges célja hangsúlyozottan a közösségi jóvátétel, amely a bíróság és az elkövető megállapodásán alapul, hiszen az ingyenes munkavégzés elrendeléséhez döntő többségben szükséges az elkövető hozzájárulása. Az általános gyakorlat szerint főként a fiatalok vagy fiatal felnőttek, leginkább vagyon elleni és kisebb súlyú személy elleni

¹ A Szegedi Törvényszék büntetés-végrehajtási titkára

² Lukács Ákosné – Jáger István: A közérdekű munka elméleti és gyakorlati kérdései. In: Kahler Frigyes (szerk.): Büntetőjogi tanulmányok. MTA Veszprémi Terület Bizottsága, Veszprém, 1999. 69. o.

³ Nagy Anita: „Közösségi szankciók” a különleges eljárásokban, 274.o. In Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica, 2013, Tomus XXXI., 273-293. o.

⁴ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-7644/2012. számú ügyben (2016. január 25.) . www.ajbh.hu/-/a-partfogo-felugyeloi-szolgalat-helyzeterol-es-a-kozerdeku-munka-buntetes-vegrehajtasarol

bűncselekményt elkövetők szankcionálására használja az európai jogalkalmazás. A munkavégzési hely kijelölése során nemcsak az elítélt személyében rejlő körülményeket – valamint önbecsülésének fejlesztését, felelősségérzetének növelését célzó lehetőségek kialakítását – mérlegelik, hanem figyelembe veszik azt is, hogy az elvégzendő munka a közösség számára ténylegesen hasznos legyen, és ne vegye el a munkalehetőséget a munkanélküliektől.⁵

A hatályos hazai büntetés-végrehajtási törvény is deklarálja a közérdekű munka végrehajtásának célját, azaz hogy az elítélt a köz érdekében álló olyan munkát végezzen, amely bűnisméltlése megelőzésének és társadalmi beilleszkedésének az elősegítését szolgálja.⁶ Ez a célkitűzés azon a megfontoláson nyugszik, hogy a kollektíva ereje elősegíti az elítélt nevelését, javítását és reszocializációját.⁷ Mindebből következően ezen közösségi szankció jellemzője, immanens eleme nem a szabadságtól való megfosztás, hanem az, hogy az elítélt a köz javára végzett munkával jóvá tegye azt a kárt, amit a társadalomnak okozott.⁸ Előnye, hogy nem szeparálja el az egyént a közösségtől, egyúttal részéről pozitív hozzáállást és aktivitást feltételez, hiszen a végrehajtás sikere a közösség integráló erejére alapozva, a végrehajtó szervezettel való folyamatos kapcsolattartásra épül. Nem elhanyagolható mindemellett az sem, hogy a munkavégzési kötelezettség nem teljesítése jogkövetkezményt von maga után.⁹

A közérdekű munka magyarországi szabályozása főbb vonalaiban követi a nyugat-európai trendet, egy lényeges ponton azonban eltér az általános külföldi gyakorlattól: a büntetés alkalmazhatóságát nem köti az elkövető hozzájárulásához, a magyar jogban ilyen előfeltétel nem szerepel. A közérdekű munkára ítélt továbbra is szabad választása szerint létesíthet munkaviszonyt, azt fenntarthatja, a korlátozás kizárólag szabadidejének a beosztását érinti. A büntetés munka formájában történő végrehajtásának kikényszerítésére a magyar jogban törvényi lehetőség nincsen, az elítélt belátása szerint választhatja azt, hogy szabadságvesztéssel „helyettesíti” a kiszabott közérdekű munkát.¹⁰ A büntetés-kiszabási elmélet szerint a közérdekű munka alapvetően a rövid tartamú szabadságvesztések kiváltását célozza,¹¹ így rendszerint a közepes súlyú bűncselekményt elkövetőket ítélik erre a büntetésre, vagy azokat, akik számára a szabadságvesztés kiszabása túlságosan súlyos lenne, de a pénzbüntetés valamely okból már nem érné el a büntetési célokat. A hazai gyakorlat összességében azt mutatja, hogy ez a büntetési nem elsődlegesen a felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt ismételt bűncselekményt elkövetők utolsó mentsvára vagy a pénzbüntetés alternatívája, amikor is annak kiszabása főként amiatt marad el, mert a vádlott állított vagy valós rossz anyagi helyzetére, nagyszámú tartásra szoruló kiskorú gyermekei megélhetéséhez fűződő érdekére vagy egyéb nehézséget okozó személyi körülményeire hivatkozik.¹²

⁵ Csernyánszky Lajos – Horváth Tibor – Heylmann Katalin – Lőrincz József – Nagy Ferenc – Pallo József: Büntetés-végrehajtási jog. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003. 265-266. o.

⁶ Bv.tv. 280. § (1) bekezdés

⁷ Papp Júlia: Munka és büntetés. A közérdekű munkáról és a fogvatartottak munkáltatásáról, 36. o. In: Belügyi Szemle, 2014/2. szám, 28-42. o.

⁸ Mohai Gabriella: „Élő történelem” azaz a közérdekű munkabüntetés – tegnap, ma és holnap. A helyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hatályos magyar joggyakorlatban, különös tekintettel a büntető eljárásjogi intézményekre, 263. o. In: Themis, 2013. június, 260-280. o.

⁹ Nagy Anita 2013: i. m. 275. o.

¹⁰ Belovics Ervin – Lajtár István – Pacsek József – Vókó György: A büntetés-végrehajtási jog magyarázata. HVG ORAC, Budapest, 2001. 269. o.

¹¹ Belovics et al.: i. m. 93. o.

¹² Koncsek Kornél: A közérdekű munka büntetés-végrehajtásának aktuális kérdései, 93. o. In: Ügyészek Lapja, 2011/5. szám, 93-97. o.

III. A közérdekű munka büntetés rövid hazai története

Bár javító-nevelő munka formájában korábban is létezett munkavégzést előíró büntetőjogi szankció,¹³ a közérdekű munkát ténylegesen az 1978. évi IV. törvényt módosító 1987. évi III. törvény vezette be, mint büntetési nemet.¹⁴ A javító-nevelő munkát elsőként intézkedés formájában – szovjet mintára – az 1950. évi Btá. szabályozta, és alkalmazásának akkor volt helye, ha a büntetés célja szabadságelvonás nélkül is elérhető volt, továbbá a törvény az adott cselekményt legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette.¹⁵ A két jogintézmény közötti lényeges különbség abban ragadható meg, hogy a javító-nevelő munkát az állami vállalatnál vagy állami gazdaságnál munkaviszonyban álló elítélt csökkentett munkabér fejében végezte, míg a közérdekű munkát munkavégzési helyétől függetlenül bármely elítélt díjazás nélkül teljesítette a bíróság által kijelölt közérdekű munkavégzési helyen.¹⁶ A javító-nevelő munkát végül gyakorlati alkalmazásának problémái miatt 1993-ban hatályon kívül helyezte a jogalkotó.¹⁷ Ezt követően hosszú ideig – az új Btk. által bevezetett javító nevelő munka törvénybe iktatásáig – a közérdekű munka volt az egyedül uralkodó munkaközpontú büntetőjogi szankció. 2010. május hó 1. napját megelőzően kiszabását akkor tette lehetővé a törvény, ha azt a különös rész valamely törvényi tényállása a 2 évig terjedő szabadságvesztés alternatívájaként előírta.¹⁸

A 2000-es évek elején még általánosan elfogadott nézet volt, hogy a közérdekű munka idegen a jogkövetkezmények hazai rendszerében, hiszen a kiszabás körülményei nehézkesek voltak továbbá a végrehajtása sem zajlott zökkenőmentesen.¹⁹ Ebből adódóan a közérdekű munkára ítélet kezdetben igen ritkának számított, mintegy a büntetések 2-3 %-ára volt tehető, ugyanakkor már ebben az időszakban is jól lehetett látni, hogy a kiszabott büntetések jelentős hányadában állapították meg a végrehajthatóság megszűnését, többek között amiatt, mert az elítélt egészségi állapotában rosszabbodás következett be.²⁰

Közérdekű munka kiszabására tárgyalás mellőzésével meghozott végzéssel 2009. augusztus hó 13. napjától nyílt lehetőség a 2009. évi LXXXIII. törvény által bevezetett módosításnak köszönhetően. A bírói gyakorlatban innentől kezdve a büntetés gyakorisága már emelkedő tendenciát mutat a pénzbüntetés rovására azzal, hogy leggyakrabban lopás vétsége és garázdaság büntette miatt vette igénybe a jogalkalmazó.²¹

A régi Btk. 2010. május hó 01. napján vezette be a büntetések ún. vagylagos kiszabásának lehetőségét, amelynek köszönhetően az alapvetően szabadságvesztés centrikus törvénykönyv 38. § (3) bekezdése megengedte a jogalkalmazónak, hogy a 3 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetén szabadságvesztés helyett egy vagy több büntetést szabjon ki.²² Az általános részi rendelkezések közötti szabályozás velejárójaként megnyílt az út a közérdekű munka szélesebb körű alkalmazásának lehetősége előtt, hiszen immáron nemcsak a törvény különös részi tényállásai által kijelölt

¹³ Nagy Anita: Közérdekű munka a gyakorlatban.

www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Nagy%20Anita.pdf (2016. január 25.) 2. o. (Nagy Anita 2012)

¹⁴ Mónusné Kiss Katalin: A közérdekű munka speciális jellegének főbb vonásai, In: Debreceni Jogi Műhely, 2006/1. szám

¹⁵ Papp: i. m. 33. o.

¹⁶ Mohai 2013: i. m. 265-266. o.

¹⁷ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. HVG ORAC, Budapest, 2010. 297-299. o.

¹⁸ Mohai Gabriella: A közérdekű munka mint alternatív büntetés. In: Fazekas Mariann (szerk.): Jogi Tanulmányok, ELTE ÁJTK, Budapest, 2012, 261. o.

¹⁹ Székely István János: A közérdekű munka büntetés, az ügyész és egyéb szervek (személyek) szerepe a közérdekű munka büntetés végrehajtása során, 13. o. In: Ügyészek Lapja, 2002/4. szám, 13-17. o.

²⁰ Csernyánszky et al.: i. m. 270-271. o.

²¹ Koncsek: i. m. 94. o.

²² Mohai 2012: i. m. 261. o.

bűncselekmények esetén merülhetett fel, mint alternatív szankció. Ezt a szabályozást a jelenleg hatályos Btk. is megtartotta.

A büntetés-kiszabás terén a legújabb statisztikai adatok egyértelműen azt tükrözik, hogy a vagyon elleni és a közrend elleni bűncselekmények dominanciája jelenleg a meghatározó, azonban a bíróság egyre nagyobb számban alkalmazza más bűncselekmények esetén is ezt a büntetési nemet.²³ A tipikusan elkövetett bűncselekmények a következők: garázdaság, lopás, kábítószerrel visszaélés, szerzői joggal visszaélés, orgazdaság, ittas járművezetés, tartás elmulasztása, súlyos testi sértés, köz-és magánokirat-hamisítás, csalás, sikkasztás, rongálás és zaklatás.²⁴

IV. A közérdekű munka végrehajtása dióhéjban

Az új büntetés-végrehajtási kódex rendelkezéseinek köszönhetően a közérdekű munka végrehajtása alapvetően már a pártfogó felügyelő feladata, és a bv. bíró csak akkor avatkozik be ebbe a folyamatba, ha a végrehajtás sikerét valamely ok veszélyezteti vagy ellehetleníti, továbbá ha szankcionálni szükséges a teljesítés elmulasztását. Ez a pozitív változás abból a felismerésből fakad, hogy korábban sokat rontott a végrehajtás időszerűségén az, hogy a konkrét munkavégzési hely kijelölése és annak módosítása bv. bírói hatáskörbe tartozott, jóllehet a döntés tényleges mérlegelési tevékenységet nem foglalt magában, az tartalmát tekintve megegyezett a pártfogó felügyelő által javasolt munkahely elfogadásával.

A hatályos törvényi rendelkezések értelmében, a bírósági értesítő megérkezését követően a közérdekű munkavégzési hely kijelöléséről az elítélt lakóhelye vagy kérésére a tartózkodási helye szerint illetékes pártfogó felügyelő az elítélt meghallgatása és a foglalkoztathatósági vizsgálat eredménye alapján dönt. A vizsgálaton az elítéltnak a pártfogó felhívására meg kell jelennie, ugyanakkor a felhívásnak tartalmaznia kell azt a figyelmeztetést, hogy amennyiben önhibájából nem tesz eleget ezen kötelezettségének, úgy a pártfogó felügyelő kezdeményezi az ügyészségnél a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatását. Ha a foglalkoztathatósági vizsgálat elvégzésére jogosult arról értesíti a pártfogó felügyelői szolgálatot, hogy az elítélt a foglalkoztathatósági vizsgálaton nem jelent meg és az elítélt a távolmaradását nem mentette ki, a pártfogó felügyelő jelentést készít az ügyésznek.²⁵

A munkahely kijelölése előtt a pártfogó köteles egyeztetni a munkáltatóval, majd a foglalkoztathatósági szakvélemény, az elítélt egészségi állapota, szakképzettsége, szakképesítése, a munkára való alkalmassága és az elkövetett bűncselekmény jellege alapján kijelöli a tényleges munkavégzési helyet. A határozattal szemben a bv. ügyész, az elítélt és védője a kézbesítéstől számított 8 napon belül a bv. bíróhoz felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. A jogerős határozatot a pártfogó felügyelő kézbesíti az elítéltnak, és felhívja őt a közérdekű munka kijelölő határozatban rögzített időpontban történő megkezdésére.²⁶ Ha adat merül fel arra, hogy az elítélt az egészségi állapotának megfelelő munkahelyen, – ilyen munkavégzési hely elérhetőségének hiányában – vagy egészségi állapota tartós változása miatt ideiglenesen nem foglalkoztatható, a pártfogó felügyelő jelentést készít, majd javaslatot tesz a közérdekű munka végrehajtásának felfüggesztésére. Ugyancsak a végrehajtás felfüggesztését eredményezi az elítélt tizenkettedik hetet meghaladó várandóssága, illetve

²³ Mohai 2012. i. m. 274. o.

²⁴ Mohai 2012. i. m. 270-273. o.

²⁵ Bv.tv. 282. §

²⁶ Bv.tv. 283. §

meghatározott gyermekgondozási ellátások folyósításának időszaka a törvényben írt legfeljebb egy éves időintervallumban.²⁷

A végrehajtási szakban mind a pártfogó felügyelő, mind a bv. bíró folyamatosan, hivatalból vizsgálja, hogy nincs-e a büntetés végrehajtását kizáró ok.²⁸ Amennyiben a bv. bíró a pártfogó felügyelő jelzése, vagy az elítélt kérelme alapján, illetve hivatalból észleli a Bv.tv. 289. §-ában foglalt valamely kizáró ok fennállását, úgy végzésében megállapítja, hogy a kiszabott közérdekű munka büntetés nem hajtható végre. A konkrét esetben felmerülő ok alapos és kellő körültekintéssel történő vizsgálata rendkívüli jelentőségű, hiszen annak megállapítása végső soron az állam büntetőigényének elenyészéséhez vezet.

V. A közérdekű munka végrehajtását kizáró okok főbb gyakorlati problémái

V.1. Az egészségügyi alkalmatlanság

A Bv.tv. 289. § (1) bekezdés c) pontja értelmében a végrehajthatóság megszűnéséhez vezet, ha az elítélt egészségi állapotában olyan tartós változás következett be, amely a közérdekű munka végrehajtását nem teszi lehetővé, vagy a foglalkoztathatósági szakvélemény, vagy a megismételt vizsgálat szerinti foglalkoztathatósági szakvélemény alapján a közérdekű munka végzésére az elítélt nem alkalmas. A két külön fordulat szabályozására minden bizonnyal azért került sor, mivel a korábbi Bv. tvr. csak a tartós változás bekövetkezéséhez kapcsolta a végrehajthatóság megszűnését, tehát ha az ok már az ítélet jogerőre emelkedése után következett be.²⁹ Amennyiben az elítélt egészségi állapotában ez a körülmény már eleve az ítélet meghozatalakor is fennállt, úgy a Bv. tvr. 11. §-a alapján a végrehajthatóság megszűnését nem lehetett megállapítani. A Bács-Kiskun Megyei Bíróságon e kérdésben korábban azt a gyakorlatot folytatták, hogy amennyiben már az ítélet meghozatalakor sem volt alkalmas az elítélt a közérdekű munkavégzésre, az aktát az elévülési idő elteltéig nyilvántartásba tették, és azt követően elévülés miatt állapították meg a végrehajthatóság megszűnését, így az elítélt gyakorlatilag kegyelmet kapott.³⁰

A fenti rendelkezésekre alapítva ma is számos esetben érkezik javaslat a pártfogó felügyelőtől a közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítására, amely a foglalkoztathatósági szakvélemény azon sommás megállapításán alapul, hogy az elítélt nem foglalkoztatható. A megalapozott döntéshozatalt mindazonáltal nagyban hátráltatja, hogy többségében hiányzik a konkrét korlátozásokat részletező kísérő nyomtatvány, szöveges értékelés pedig a legkritikább esetben kerül csatolásra, ezért a szűkös iratanyag próbára teszi az eljáró bírósági titkárt vagy bv. bírót.

A probléma gyökere abban keresendő, hogy a foglalkoztathatósági vizsgálattal kapcsolatos eljárás és az annak eredményét igazoló szakvélemény alapvetően egy meghatározott munkakör betöltésére vonatkozóan határozza meg a vizsgált személy alkalmasságát, ennek ellenére az ilyen szempontú alkalmatlanság megállapítása általánosságban vezet a közérdekű munka végrehajtását kizáró értékeléshez. Szintén tapasztalati tény, hogy bizonyos esetekben az elítélt akkor jelenik meg a vizsgálatot végző orvosnál, amikor éppen valamilyen nagyobb műtéten esett át, és egy rövidebb ideig ágyynyugalomra szorul, majd ehhez képest állítják ki részére az alkalmatlansági igazolást.

²⁷ Bv.tv. 285. §, 288. §

²⁸ Nagy Anita 2012: i. m. 5. o.

²⁹ Belovics et al.: i. m. 92. o.

³⁰ Mikó Ferenc: A büntetés-végrehajtási bíró szerepe a közérdekű munka végrehajtásában. 94. o. www.kriminologia.hu/sites/default/files/miko_ferenc.pdf (2016. február 16.)

Gondot jelent az is, hogy a vizsgálathoz használt formanyomtatvány adatai, az azon szereplő korlátozások nem kompatibilisek a közérdekű munka elvégzéséhez szükséges egészségügyi kritériumokkal, azaz előfordulhat, hogy az elítélt az összességében rossz egészségi állapota mellett könnyű fizikai jellegű közérdekű munka végzésére még alkalmas lehet. Tekintettel arra, hogy a vizsgálatot végző orvosok több különféle nyomtatványt használnak, és az igazolást is eltérő módon állítják ki, azonos elítélt esetében különféle eredményre juthatnak. Nem kizárt, hogy az adott orvos által használt igazolásminta csak az alkalmas/nem alkalmas választási lehetőséget tartalmazza, jóllehet adott esetben felmerülhet a közérdekű munka valamely könnyített feltételek között történő teljesítésének a lehetősége.

Nyilvánvalóan mindez részben arra is visszavezethető, hogy a megfelelő munkaegészségügyi vizsgálat elvégzésére rendelkezésre álló források szűkösek.³¹ Az egységes gyakorlat megteremtése érdekében indokolt lenne a Bv. tv. mellékleteként elfogadni egy kötelező jelleggel használt formanyomtatványt, amelyen többek között megjelölhetők lennének az egészségügyi alkalmasság különböző fokozatai vagy adott esetben a teljes alkalmatlanság. Ugyancsak érdemes lenne egy az egészségi állapot rövid szöveges értékelésére alkalmas résznek helyet szorítani.

A kérdés jogalkotói rendezéséig, a megnyugtató döntés kialakítása érdekében célszerű lehet szakértőt kirendelni, különösen abban az esetben, ha a viszonylag nem régen meghozott ítélet vagy tárgyalás mellőzéses végzés személyi része felvetheti, hogy az elítélt megromlott egészségi állapota ellenére alkalmas lehet könnyű fizikai munkavégzésre. Abban az esetben, ha az igazságügyi orvosszakértő arra a megállapításra jut, hogy az elítélt semmilyen munkakörben nem foglalkoztatható, úgy a végrehajthatóság megszűnését kell megállapítani, ellenkező esetben az iratokat vissza kell küldeni a pártfogó felügyelőnek a közérdekű munka végrehajtásának – az esetleges korlátozásokkal történő – folytatása érdekében, azzal hogy az elítéltet a Bv.tv. 50. § (5) bekezdése alapján kötelezni kell a felmerült szakértői díj viselésére. A végrehajthatóság megszűnését megállapító végzések számának csökkenését segítheti elő az is, ha a személyi körülmények részletesebb feltárással az egészségügyileg alkalmatlan személyek kiszűrése már a büntetéskiszabás körében megtörténik. Ebből adódóan igen nagy felelősség hárul az ügyészre a tekintetben, hogy a vádemeléshez szükséges mértékű bizonyítottság keretében kitérjen a büntetéskiszabásnál értékelhető valamennyi lényeges személyi körülményre. Természetes ugyanis az, hogy a vádlott könnyű szívvel tudomásul veszi a vele szemben kiszabott közérdekű munkát, ha már előre tudja azt, hogy a büntetést a bíróság előtt nem ismert kizáró ok miatt úgysem lehet majd végrehajtani.

A bizonyítási eljárás elsődleges célja a történeti tényállás igazságorientált felderítése, azonban nem elhanyagolható, hogy a vádlottal szemben – bűnösségének megállapítása esetén – olyan szankció kerüljön meghatározásra, amely hathatósan szolgálja mind az egyéni, mind a társadalmi megelőzést. Ennek kellő meglapozásához elengedhetetlen a vádlott személyi körülményeinek felderítése, különösen akkor, ha felmerül a közérdekű munka kiszabásának eshetősége. Hatványozottan érvényesül ez a szempont a tárgyalás mellőzésével lefolytatott eljárásokban, hiszen a tényállás kevéssé deríthető fel az iratok alapján olyan alapossággal, hogy teljes bizonyossággal állást lehessen foglalni a tekintetben, hogy a vádlott egészségi állapota alapján a vele szemben kiszabott fizikai jellegű közérdekű munka elvégzésére képes lesz-e.³²

³¹ Kajtár Vera: „A közérdekű munka büntetés végrehajtási gyakorlatának elemzése” című kutatás tapasztalatainak bemutatása. 79. o. www.kriminologia.hu/sites/default/files/kajtar_vera.pdf (2016. február 16.)

³² Koncsek: i. m. 94-95. o.

V. 2. Gyermekgondozási ellátások igénybe vétele

A Bv. tv. 288. § (1) bekezdés b) pontja alapján a bv. bíró hivatalból vagy az elítélt kérelmére a közérdekű munka végrehajtását a folyósítás tartamára, de legfeljebb egy évre félbeszakítja, ha az elítélt gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozást segítő ellátásában részesül, egyúttal figyelmezteti őt arra, hogy haladéktalanul jelentse be, amennyiben az egy év letelte előtt az ellátás megszüntetésre kerülne. A gyakorlatban a bv. bíró legtöbbször a pártfogó felügyelő jelzése alapján értesül a félbeszakítást eredményező okról, de nem ritka az sem, hogy magából a jogerős ítéletből vagy a tárgyalás mellőzésével meghozott végzésből derül ki, hogy az elítélt esetében a végrehajtás ideiglenesen nem foganatosítható. Amennyiben maga a bv. bíró észleli az okot, az illetékes kormányhivatal családtámogatási osztályának, valamint a Magyar Államkincstár területi szervének megkeresésével szerezheti be a szükséges okirati bizonyítékokat, így különösen a folyósításról szóló hatósági bizonyítványt.

Abban az esetben, ha az elítélt az ítélet jogerőre emelkedése után legalább egy évig gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozást segítő ellátásban (régi nevén gyermekgondozási segély, vagyis „gyes”) részesül, a Bv. tv. 289. § b) pontja alapján a közérdekű munka nem hajtható végre, azaz meg kell állapítani a végrehajthatóság megszűnését az előbb említett okirati bizonyítékok beszerzése mellett. Egyértelmű, hogy a törvényben meghatározott végrehajtást kizáró ok a gyermekneveléshez fűződő érdek primátusa előtt meghajolva vezet az állam büntetőigényének elenyészéséhez, azonban ezen esetek számának folyamatos növekedése arra enged következtetni, hogy az elítéltek olykor tudatosan élnek ezzel a lehetőséggel a büntetés letöltésének elkerülése érdekében.

Nem ritka az sem, hogy az elítélt rögtön az ítélet jogerőre emelkedése után várandós lesz, vagy, hogy a gyermekgondozási ellátásra jogosult anya helyett az elítélt apa veszi igénybe az ellátást. Esetenként már magából a jogerős döntés személyi részéből következik, hogy az elítélt az ügydöntő határozat meghozatalakor is gyesben részesült, ennek ellenére ítélték mégis közérdekű munkára. Ezen problémák felvetése ismételten csak annak a szemléltetését hivatott szolgálni, hogy mennyire nem tekinthető mellékes kérdésnek a vádlott személyi körülményeinek megismerése, hiszen az adott büntetés visszatartó erejének mérlegelésekor figyelembe kell venni azt, hogy a büntetés ténylegesen végrehajtható lesz-e.

V.3. Az elévülés bekövetkezése

A Bv. tv. 28. § (2) bekezdése alapján a közérdekű munka végrehajthatósága 5 év elteltével elévül.³³ Az elévülést félbeszakítja, ha az elítélttel szemben szabadságvesztést, elzárást, közérdekű munka vagy pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést vagy előzetes letartóztatást vesznek foganatba. Ezeknek a körülményeknek a megszűnéséig az elévülés nyugszik.³⁴ Az elévülés tipikusan amiatt következik be, mert az elítélt kivonja magát a büntetés végrehajtása alól, és a felkutatására tett intézkedések, így a lakcímkutatás, a

³³ Gyakorlati jelentősége manapság már nincsen, ugyanakkor érdemes kitérni arra, hogy amennyiben a közérdekű munka végrehajthatóságának elévülése 2010. május hó 1. napjáig nem következett be, a büntetés elévülési ideje öt év volt tekintet nélkül arra, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában a büntetés elévülésére még az enyhébb, három éves határidő vonatkozott. Ennek indoka abban rejlik, hogy a cselekmény jogerős elbírálását követően a Btk. időbeli hatályára vonatkozó rendelkezés nem alkalmazható, valamint a Bv. tv. 436. § (1) bekezdése kimondja, hogy a régi Btk. alapján kiszabott büntetések végrehajtása során is – szűk kivétellel – a Bv. tv. rendelkezéseit kell alkalmazni, ekként az elévülésre vonatkozó Bv. tv. 28-29. §-ában meghatározott szabályok az irányadók. (2/2013. számú BJE határozat)

³⁴ Bv. tv. 280. § (9) bekezdés

tartózkodási hely rendőrség általi megállapítása, a bv. intézeti megkeresés vagy az elfogatóparancs kibocsátása nem vezet eredményre.

Előfordul, hogy az elítéltek éppen azért változtatják folyamatosan lakóhelyüket, hogy elkerüljék a reálsan szóba jöhető munkavégzési hely kijelölését; ilyenkor természetesen adott az önhiba vizsgálata, amely esetlegesen a közérdekű munka szabadságvesztésre átváltoztatásához vezethet.³⁵ Viszonylag gyakran mondható, hogy egyes elítéltek a bíróság előtt ismert lakcímükön nem lelhetőek fel, és a részükre küldött pártfogó felügyelői felhívások „ismeretlen helyre költözött” postai értesítéssel érkeznek vissza, tehát nem veszik át a közérdekű munka végrehajtásának megkezdéséhez szükséges pártfogó felügyelői iratokat. A Bv. tv. 19. § (3) bekezdés c) pontja alapján ilyenkor a bíróságnak lehetősége van elfogatóparancsot kibocsátani még az esetben is, ha az elítélt részére a közérdekű munkavégzési hely kijelölése azért nem történt meg, mert felróható magatartásával kivonta magát a büntetés végrehajtása alól.³⁶

A végrehajthatóság elévülése akkor is bekövetkezhet, ha az elítélt számára nincs a lakó vagy tartózkodási helyén alkalmas közérdekű munkavégzési hely. Ez legtöbbször abból adódik, hogy az elítélt ún. kistelepelesen él, ahol fizikailag sem biztosítható a munkabüntetés végrehajtása, vagy bár lenne közérdekű munkavégzési hely, de az nem felel meg az egészségi állapotának. Az sem kizárt, hogy az elítéltet a lehetséges munkáltató nem kívánja foglalkoztatni valamely a személyében rejlő ok miatt. Ilyen lehet például az adott munkáltató sérelmére korábban elkövetett bűncselekmény vagy az elítélt köztudottan tiszteletlen, konfliktuskereső magatartása. Az alacsony foglalkoztatási szándék mögött sokszor az húzódik meg, hogy a közérdekű munkára ítélt terheltek ellenszenvet ébresztenek a lehetséges munkáltatóban. A közszolgálati intézmények jelentős részében, ahol kiskorúak, vagy önmaguk ellátására képtelen betegek, öregek gondozásával, ellátásával foglalkoznak, a munkáltatónak állandó felügyeletet kell biztosítania, amely jelentős anyagi megterhelést jelent a piaci alapon foglalkoztatott munkavállalóhoz képest, így a ráfordított költségek meghaladják az ingyenes munkavégzéssel járó hasznot.³⁷ Emellett a munkáltatók inkább a teljes értékű, szakmailag képzett, megbízható és hosszútávon foglalkoztatható munkaerőt preferálják.³⁸ Ilyen esetben a pártfogó felügyelőnek célszerű a közérdekű munkavégzési hellyel az elítélt foglalkoztatása érdekében személyesen felvenni a kapcsolatot, hiszen a végrehajtás elmaradása azzal jár, hogy a bűncselekmény elkövetéséért a felelősségre vonás nem történik meg. Ennek elkerülése érdekében a Bv. tv. 280. § (2) bekezdése ma már kifejezetten akként rendelkezik, hogy amennyiben nincs a törvényi kritériumoknak megfelelő munkahely, úgy az önkormányzati költségvetési és gazdálkodó szervezetek végső soron kötelesek a közérdekű munkavégzés helyét biztosítani.

Fontos, hogy az elévülést csak a büntetés végrehajtása érdekében tett érdemi intézkedések szakítják meg, és azok közül is csak azok, amelyek eredményeként lehetővé válik a büntetés foganatba vétele.³⁹ Amennyiben az elítéltnek új lakcíme válik ismertté, az ezen való felkutatása érdekében tett bv. bírói intézkedés az elévülés megszakadásával jár. Ha az elítélt vonatkozásában nem történik, további az elévülést megszakító érdemi eljárási cselekmény, úgy az utolsó ilyen intézkedéstől számított 5 év elteltével a bíróságnak meg kell állapítania, hogy a büntetés végrehajthatósága megszűnt.

³⁵ Koncsek: i. m. 96. o.

³⁶ A közérdekű munka végrehajtása során – a nyilvántartó szervek megkeresését követően – a bíróság tipikusan az elítélt tartózkodási helyének rendőrség útján történő megállapítását alkalmazza, amelynek eredménytelensége esetén az iratokat az elévülési idő bekövetkezéséig nyilvántartásba helyezi.

³⁷ Tóth Erika: A közérdekű munka büntetés végrehajtásának gyakorlati tapasztalatai. 68. o. kriminologia.hu/sites/default/files/5607toth.pdf (2016. január 31.)

³⁸ Mónusné: i. m.

³⁹ BH2000. 188

Tekintettel arra, hogy a közérdekű munka végrehajtásának folyamatában az új Bv. tv. a pártfogó felügyelő tevékenységi körét – többek között a közérdekű munkavégzési hely kijelölése kapcsán – kiszélesítette, az elévülést megszakító eljárás cselekmények köre nem szorítható kizárólagosan a bv. bírói intézkedésekre. Elévülést megszakító hatás tulajdonítható ekként a pártfogó felügyelő végrehajtás előbbre vitelét szolgáló érdemi intézkedéseinek, úgymint a közérdekű munkavégzési hely kijelölése előtti meghallgatásnak,⁴⁰ valamint magának a munkahely kijelölésének is.

*Pálvölgyi Ákos a büntetés lényegét annak elkerülhetetlenségében látja, kiemelve, hogy mivel a végrehajtáshoz társadalmi igény fűződik, a végrehajthatatlanság megállapítása ezt az igényt csorbítja.*⁴¹ A végrehajtás elmaradása bekövetkezhet az elítélt akaratlagos magatartásán kívül eső okból is, mint például akkor, amikor a közérdekű munkára ítéletét megelőzően elkövetett újabb bűncselekmény miatt büntetés-végrehajtási intézetbe kerül, és ennek következtében a közérdekű munkát az elévülési időn belül nem lehet végrehajtani. Bár a Bv. tv. fentebb idézett passzusa szerint a büntetés végrehajthatóságának elévülését félbeszakítja az, ha az elítélten szemben szabadságvesztés büntetést vesznek foganatba, a Bv. tv. 289. § (1) bekezdés d) pontja világosan kimondja, hogy amennyiben az elítélt öt évet vagy azt meghaladó időt töltött szabadságvesztésben vagy előzetes letartóztatásban, a közérdekű munka végrehajtása kizárt.

A Bv. tv. idézett rendelkezése kizárólag a közérdekű munkára ítéletet megelőzően elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztésre vonatkozik, mivel Btk. 49. §-a az ezt követően elkövetett bűncselekmény miatti szabadságvesztésre ítélet esetére előírja a még le nem dolgozott közérdekű munka szabadságvesztésre átváltoztatását. Pálvölgyi Ákos szerint a jogalkotó így csak részben törlesztette a társadalmi igénnyel szembeni adósságát, mivel meglátása szerint kielégítő szabályozás csak az lenne, ha a közérdekű munkát minden esetben átváltoztatnák szabadságvesztésre, amennyiben az elkövetőt a végrehajtás befejezése előtt végrehajtható szabadságvesztésre ítélik.⁴² Ez a megközelítés jóllehet valóban a társadalmi igazságérzet helyrebillentését szolgálná, azonban sok esetben éppen a speciális prevenció ellen hatna, és az arányos büntetéskiszabás elvével, valamint a jogbiztonság követelményével is ellentétben állna. Gondoljunk csak egyszerűen arra, hogy az elítélt visszamenőlegesen, korábbi cselekménye miatt kerülne kedvezőtlenebb helyzetbe, míg a hatályos szabályozás szerint csak akkor, ha már a jogkövetkezmények előzetes ismeretében, a kockázatot felvállalva követ el újabb bűntényt.

VI. A közérdekű munka szabadságvesztésre átváltoztatása

A közérdekű munka megtagadása vagy nem teljesítése miatt az ügyész a pártfogó felügyelő jelentése alapján kezdeményezi az átváltoztatást a bv. bírónál.⁴³ A közérdekű munka szabadságvesztésre a munkahely kijelölése előtt is átváltoztatható, ha annak elmaradása az elítélt felróható magatartására vezethető vissza.⁴⁴ Az átváltoztatást megalapozó indok megnyilvánulhat abban, hogy az elítélt a pártfogói felhívások tartalmának ismeretében szándékosan kivonja magát a végrehajtás alól, vagy annak tudatában, hogy közérdekű munkára ítélték, lakcímváltozását nem jelenti be, és a részére küldött hivatalos iratok több

⁴⁰ 4/2008. BJE határozat

⁴¹ Pálvölgyi Ákos: A közérdekű munka büntetés kálváriája – avagy tehetetlenség kontra társadalmi igény, probléma és megoldás, 41. o. In: Büntetőjogi Szemle, 2012/3. szám, 38-43. o.

⁴² Pálvölgyi: i. m. 42-43. o.

⁴³ Bv. tv. 64. § (1) bekezdés

⁴⁴ Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dóm Kiadó – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013. 266. o.

alkalommal is „nem kereste” postai értesítéssel érkeznek vissza az igazságügyi szolgálathoz. Amennyiben a pártfogói felhívás szabályszerűen kézbesítettnek minősül, és az elítélt ennek ellenére nem veszi fel vele a kapcsolatot, az elévülés bekövetkezésének elkerülése érdekében célszerű az adott eset körülményeitől függően a lehető legrövidebb idő belül javaslatot tenni az ügyészségnek a közérdekű munka szabadságvesztésre átváltoztatására. Ez közelebbről abban nyilvánulhat meg, hogy az elítélt esetleges kifogásainak előterjesztése esetén az adott indokot súlyának megfelelően kezelve, a pártfogónak a felhozott kimentési ok igazolását lehetőség szerint mindig meg kell követelnie. Az elítélt sorozatos, nem kellően igazolt kifogásai minél hamarabb az átváltoztatás iránti javaslat megtételének irányába kell hogy hassanak, ugyanis „a büntetés végrehajthatatlanságának megállapítása a joghatékonyságon keresztül a büntetőjogi rendszer egészére káros.”⁴⁵

Különbséget kell tenni mindazonáltal az elítélt büntetés végrehajtását hátráltató magatartásai között, ugyanis az átváltoztatást csak az alapozhatja meg, ha a pártfogó felügyelő szabályszerűen kézbesítettnek tekintendő, a jogkövetkezményeket is tartalmazó felhívása ellenére vonja ki magát a végrehajtás alól. Amennyiben az elítélt még a közérdekű munkavégzési hely kijelölése előtt eltűnik (ismeretlen helyre költözik), úgy esetében legfeljebb elfogatóparancs kibocsátására nyílik lehetőség, ellenben az nem történhet meg, hogy az önhiba meglétére alapozva a bv. bíró távollétében átváltoztató döntést hozzon.

A közérdekű munka szabadságvesztésre átváltoztatásáról a bv. bíró meghallgatáson dönt,⁴⁶ amelyen fel kell tárnia azokat a körülményeket, amelyek az elítélt részéről fennálló önhiba meglétét igazolják.⁴⁷ Az elítéltek alacsony megjelenési hajlandósága ez esetben is a végrehajtás elhúzódásához vezet, amely a meghallgatás elhalasztását és az elítélt rendőri elővezetését vonja magát. Megjelenés esetén gyakorinak tekinthető az a hivatkozás, miszerint az elítélt alkalmi munkavégzés vagy az állandó munkahelyen elrendelt rendkívüli munkavégzés okán nem tudta teljesíteni a kiszabott közérdekű munkát, amelyet a bíróság nyilvánvalóan nem fogadhat el, hiszen a büntetés végrehajtása iránti igény minden személyes érdeket meg kell, hogy előzzön. Egyes elítéltek nyíltan vállalják, hogy szándékukban sem állt a büntetés megkezdése, mivel helyette elismerten utazgattak, szórakoztak, egyéb nemtörődöm magatartást tanúsítottak.

Abban az esetben, ha felmerül, hogy az elítélt kórházi fekvőbeteg ellátásban részesült, vagy huzamosabb ideig bv. intézetben tartózkodott, a megalapozott döntés meghozatalához célszerű az ezt alátámasztó okiratokat beszerezni. Sor kerülhet kivételes esetben bizonyítás lefolytatására is tárgyalás tűzése mellett, különösen akkor, ha az elítélt rossz egészségi állapotára hivatkozva tagadja meg a munkavégzést, amely szakértői vélemény beszerzését teszi szükségessé. A szakértői véleményben foglaltak függvényében a bv. bíró dönthet akként, hogy az iratokat a pártfogónak visszaküldi az esetleges korlátozásokra tekintettel kijelölhető közérdekű munkavégzési hely meghatározása iránt, ellenkező esetben meghozza az átváltoztatást elrendelő végzést.

Nem mindennapos ilyen típusú ügyekben a tanúbizonyítás elrendelése, de adott esetben célravezető lehet. Elképzelhető például, hogy az elítélt azt adja elő, hogy a hozzátartozója részére kézbesített pártfogó felügyelői felhívást nem kapta meg, mert rossz viszonyban van az adott személlyel. Figyelemmel arra, hogy ilyenkor nem kézbesítési vélelem megdöntéséről van szó, hiszen vélelem az ilyen kézbesítéshez nem kapcsolódik, az önhiba hiányának feltérképezése bizonyítás, elsődlegesen tanúkihallgatás útján valósulhat meg.

⁴⁵ Koncsek: i. m. 97. o.

⁴⁶ Bv.tv. 50. § (1) bekezdés b) pont

⁴⁷ Bv.tv. 290. § (1) bekezdés

Ha átváltoztatásra nincs ok, és a teljesítést valamely körülmény nem teszi kizárttá, a bv. bíró munkahely vagy új munkahely kijelölésére hívja fel a pártfogó felügyelőt.⁴⁸ Az erre vonatkozó döntés meghozatala lényegében az átváltoztatás mellőzésének kimondását, vagy az ügyészi indítvány visszavonása esetén az átváltoztatás iránt indult eljárás megszüntetését vonja maga után azzal,⁴⁹ hogy a bv. bíró egyidejűleg intézkedik az iratok pártfogó felügyelő részére történő megküldéséről. Amennyiben a teljesítés időközben megtörtént, a bv. bíró – a pártfogó felügyelő értesítése mellett – pusztán az előbbi határozatok valamelyikét hozza meg.

VII. A végrehajtást segítő büntetéskiszabási szempontok

A bíróságnak a büntetési nem kiválasztásakor olyan szankció mellett kell döntenie, amely a leghatékonyabban szolgálja a büntetési célokat, ezért ha a kiszabott büntetés végrehajthatósága már az ítélet kihirdetésekor kétséges, az nem megfelelő büntetés.⁵⁰ A döntés kialakításakor a bírónak ezért azt kell vizsgálat tárgyává tennie, hogy a terhelt az ítélet rendelkező részében meghatározott jellegű közérdekű munkát az egészségi állapota és képzettsége alapján előreláthatólag el tudja-e végezni, egyáltalán célravezető-e esetében bármilyen munkavégzésen alapuló szankció kiszabása. A közérdekű munka lényege ugyanis nem a rendszeres munkára szoktatás, hanem a köz érdekében végzett munka, a közösség részére a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátétele, ekként a konkrét munkának is alapvetően a köz javát kell szolgálnia.⁵¹

Lényeges, hogy az ítélet rendelkező részében olyan általánosságban kell meghatározni a közérdekű munka természetét, hogy az ténylegesen végrehajtható legyen. A végrehajtás során már az egyediesítés a cél, azaz a konkrét munkahely és munkakör elítélthez rendelése történik meg.⁵² Ennek érdekében a bírónak a bizonyítási eljárás adataiból meg kell ismernie a szankciókiszabást megalapozó személyi körülményeket, melynek sikerét nagyban elősegíti az, ha már a nyomozás során felderítik a döntéshez szükséges információkat, például szakképzettséget igazoló iratokat, környezettanulmányt szereznek be.⁵³ Hatékonyan ugyanis csak akkor tud működni a végrehajtás, ha azt széleskörű információgyűjtés előzi meg, amelynek ki kell terjednie az elítélt szociális, egészségügyi és társadalmi jellemzőire.⁵⁴ Az általános tapasztalat szerint nem alkalmas közérdekű munka büntetésre a sérült munkaszocializációjú személy, azaz tipikusan azon alkalmi munkások csoportjába tartozó terhelt, aki napi rendszerességgel nem dolgozik, az általa végzett munka szakképzettséget nem igényel (utcai árusítás, papírgyűjtés), hajléktalan életmódot folytat, kábítószerfüggő, vagy alkoholist.⁵⁵ *Nagy Ferenc megítélése szerint a büntetéskiszabási gyakorlat lehetséges irányaként azt kell meghatározni, hogy a közérdekű munka kiszabása a rövid tartamú szabadságvesztés reális alternatívája legyen.* Ennek egyik alapvető feltétele, hogy a bíróság a szankciót a megfelelő elkövetői körrel szemben alkalmazza. Nem célszerű ezért közérdekű munkára ítélni az alkoholist, munkakerülő, az adott típusú munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen elkövetőket.⁵⁶ Természetesen ez a megközelítés nem vezethet ahhoz, hogy a társadalom valamely szegmenséhez tartozó tulajdonsággal rendelkező elkövetői csoportot

⁴⁸ Bv.tv. 64. § (3) bekezdés

⁴⁹ Bv. tv. 50. § (1) bekezdés g) pont

⁵⁰ Fecz József: A közérdekű munka büntetés végrehajtásának gyakorlati problémái, 482. o. In: Magyar Jog, 2001/8. szám, 480-485. o.

⁵¹ Mónusné: i. m.

⁵² Belovics et al.: i. m. 271. o.

⁵³ Nagy Anita 2012: i. m. 3. o.

⁵⁴ Mónusné: i. m.

⁵⁵ Nagy Anita 2012: i. m. 7. o.

⁵⁶ Nagy Ferenc: i. m. 299-300. o.

(például hajléktalan személyek, kisebbségi csoportok tagjai) a jogalkalmazás kizárjon a közösségi jellegű szankciók köréből.⁵⁷ Tóth Erika is azt vallja, hogy az ítélkező bíró feladata felmérni, hogy a vádlott rendelkezik-e megfelelő munkavégzési képességgel, feltehető-e esetében az, hogy egy adott cél érdekében rendszeresen, folyamatosan szellemi és fizikai erőfeszítést tud végezni.⁵⁸

Fecz József szerint az ítélkező bírónak azt is vizsgálnia kell, hogy a vádlott munkahelyén vagy annak közelében van-e olyan munkalehetőség, ahol a büntetés végrehajtható, illetve mérlegelnie kell, hogy mennyire valós – amennyiben van ilyen – a vádlott teljesítést érintő nyilatkozata, így az tényleges szándékot takar a közérdekű munka ledolgozására, vagy csak a szabadságvesztés elkerülését célozza. A szerző azon újító javaslata, miszerint az eljáró bírónak előkészítő eljárás keretében be kellene szereznie azokat az adatokat, amely alapján az ítélet rendelkező részében meghatározható lenne a konkrét munkáltató és munkakör, minden bizonnyal késleltetné a büntetőjogi felelősség elbírálását, különös tekintettel arra, hogy a pártfogó felügyelőnek ily módon a bizonyítási eljárás megkezdése előtt kellene lefolytatnia a büntetés kiszabása utáni eljárást.⁵⁹

A minden esetben törvény erejénél fogva kötelező előkészítő eljárás helyett érdemes ugyanakkor pártfogó felügyelői vélemény vagy környezettanulmány készítését kérni a pártfogótól, amely konkrét esetben az ítélkező bírót orientálhatja az adekvát szankció megválasztásában. A pártfogó felügyelő ugyanis – miként Göpler Anita a jóvátételi munka kapcsán írt tanulmányában javasolja – tényfeltáró összegzésében számot adhat arról, hogy a terhelt egészségi állapota, iskolai végzettsége, szakképzettsége, szaktudása, hozzáállása alapján alkalmas alanya lehet-e egy munkavégzésre építő szankciónak, így a közérdekű munkát vállalja-e, ha rendelkezésre áll az elkövetett bűncselekmény jellegéhez igazodó társadalmi jóvátételt szolgáló munkavégzési hely.⁶⁰ Ezen lehetőség felhasználása bizonyos szempontból növelheti a büntetőeljárás időtartamát, még ha nem is olyan mértékben, mint a javasolt előkészítő ülés, ugyanakkor kellőképpen meg is alapozhatja a teljesítést, csökkentve a végrehajtás elmaradásának káros következményeit.

VIII. Összegzés

A közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítására – az esetek nagy részében – akkor kerül sor, amikor a jogerős ítélet meghozatalát követően következik be olyan változás az elítélt egészségi állapotában vagy családi körülményeiben, amely kizárja, vagy méltányossági alapon nem teszi indokolttá a kiszabott büntetés végrehajtását.⁶¹ Ezen végrehajtást kizáró okok gondos vizsgálata azért kardinális jelentőségű, mivel a végrehajthatóság megszűnésének kimondásával az elítélt mentesül mindazon hátrányos következmények alól, amelyek a büntetés végrehajtásával járnak. Ily módon nem érzi át kellőképpen társadalomra veszélyes tette súlyát és azt, hogy annak tényleges következményei lehetnek.

Tagadhatatlanul természetes emberi magatartás az, hogy az elítélt igyekszik olyan élethelyzeteket teremteni, amelyek megakasztják, és végső soron kizárják a büntetés végrehajtását. Mindennek elérése érdekében a tanulmányban felsorolt legváltozatosabb

⁵⁷ Kerecsi Klára: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. Complex Kiadó. Budapest, 2006. 246. o.

⁵⁸ Tóth: i. m. 69. o.

⁵⁹ Fecz: i. m. 483. o.

⁶⁰ Gröpler Anita: *Újabb alternatív szankció a Büntető Törvénykönyvben, avagy a jóvátételi munka szabályozása és gyakorlata*. www.mabie.hu/node/2149 (2016. január 20.)

⁶¹ Belovics et al.: i. m. 91. o.

kifogásokat terjeszti elő, amelyek egy része vitathatatlanul valós, és jogosan vezethet valamely méltányolható körülmény folytán a végrehajtási igény megszűnéséhez. A tapasztalat mindazonáltal azt mutatja, hogy az elítéltek egy bizonyos hányada olykor nem valós okokra hivatkozik, amelyből kifolyólag ezen esetek kiszűrése nagy felelősséget telepít a bíróságra. A „valóság-hű tényállás” felderítése emellett nagyban múlik a döntés megalapozásához szükséges bizonyítékokat prezentáló szervezetek együttműködési készségén és munkájának színvonalán.

A közérdekű munka büntetés végrehajtásának sikerét mégis döntően az befolyásolja, hogy a kötelezetti oldalon van-e együttműködésre alkalmas és a munka teljesítésére adottságainál fogva képes elítélt. A megfelelő terhelti kör behatárolása mondhatni determinálja a végrehajtás eredményességét, hiszen ezen büntetési nem egyik lényegi tulajdonsága az önkéntesség megléte, az az előzetes feltételezés, hogy az elítélt alá fogja magát vetni a büntetés végrehajtásának. Jóllehet a magyar jogi szabályozás a közérdekű munka büntetést ismerő európai államok gyakorlatával szemben nem teszi kötelezővé az elítélt hozzájárulását a büntetés kiszabásához, – mint ahogy az a szabálysértési eljárásban már követelmény – mégis a bizonyítási eljárás során beszerzett adatok, így az elítélt megnyilvánulásai alapján kellő bizonyossággal megjósolható, hogy a későbbiekben együttműködő magatartást fog-e tanúsítani. Mindezen kívül mérlegelni kell, hogy az elítélt egészségi állapotára, képzettségére és személyi körülményeire tekintettel képes-e legalább a könnyű fizikai munkavégzésre. Amennyiben a tárgyalás mellőzésével meghozott végzésnél rendelkezésre álló adatok, vagy a tárgyalás alapján megismert személyi körülmények valószínűsítik, hogy az elítélt valamely személyében rejlő ok miatt nem lehet ideális alanya az ilyen típusú büntetésnek, el kell tekinteni annak kiszabásától.

Érdemes lenne továbbá elrugaszkodni attól az utóbbi években egyre többet hivatkozott nézettől, hogy az ítélkező bíró kényszerpályán mozog a közérdekű munka kiszabását illetően. Szinte automatikus megoldás ezen büntetési nem megválasztása a közepesen súlyos bűncselekményt felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt elkövető vádlottak esetében, vagy akkor, amikor a terhelt rossz anyagi körülményei miatt még a pénzbüntetés minimumához közelítő összeget sem tudja kifizetni, igaz, szabadságvesztésre ítéltése túlságosan súlyos lenne. Megfontolandó alternatíva lehet ilyen helyzetekben esetlegesen elzárás kiszabása, vagy, egy alacsonyabb összegű pénzbüntetés megállapítása olyan részletfizetés engedélyezésével, amely a szankció büntetés jellegét nem tenné teljesen súlytalanná.